

Ф И Л О Л О Г

часопис за језик, књижевност и културу
VI 2015 12
универзитет у бањој луци
филолошки факултет

Маја Анђелковић
 Универзитет у Крагујевцу
 Филолошко-уметнички факултет

УДК 398(=163.41)(049.32)
 DOI 10.7251/fil1512287a

СИРОМАШТВО У ФОЛКЛОРНОМ КОДУ

Петровић, Соња (2014), *Сиромаштво у фолклорној традицији Срба од XIII до XIX века. Прилог проучавању народне културе*, Београд: Албатрос плус.

Књига *Сиромаштво у фолклорној традицији Срба од XIII до XIX века. Прилог проучавању народне културе*, ауторке Соње Петровић, препозната је у научним круговима као дело несумњиве вредности, што је и потврђено наградом Вукове задужбине за науку за 2014. годину. Више од овог формалног признања о квалитету говори изразито велики истраживачки корпус фолклорних и историјских извора, који у временским оквирима обухвата шест односно седам векова. Дијахронијском прегледу феномена сиромаштва ауторка је приступила са становишта фолклористике и медијевалистике, књижевне антропологије и друштвене историје, тако да је интердисциплинарношћу постигла целовитост изучавања овог феномена. На главне смернице сагледавања сиромаштва у културноисторијском контексту упућује кроз структуру књиге подељену на осам поглавља, и то: *Увод, Историјски и антропосоциолошки оквири сиромаштва, Сиромаштво код Срба – историјски и културни оквири, Сиромаштво и сиромашни у фолклорној традицији, Сиромаштво и породица, Сајуишници сиромаштва, Сиромаштво и смех, Закључак*. Након *Закључка* налази се и поглавље под називом *Додатак: Сиромаштво и сиромашни у њословицама и изрекама*.

У *Уводу* ауторка предочава комплексност бављења темом сиромаштва и сиромашних, почевши од чињенице проблематичности утврђивања оних појединаца и група које се сврставају у категорију сиромашних, тим пре што су класификације те врсте зависиле и зависе од мерила успостављених културноисторијским приликама, епохом, научним присту-

пом и врстама сиромаштва која су се нужно различито читовала током више векова обухваћених анализом. С обзиром на чињеницу да је фокус фолклорна традиција, из тога происходи и питање односа фолклорне традиције према стварности и конкретно сиромаштву, те његовој инкорпорацији у модел света одређен поетичким законима. Поред фолклорне и етнографске грађе, у методолошком смислу ауторка истиче значај изучавања приватности, приватне религиозности и маргиналних група. Суштински, *Увод* нуди објашњења концепта истраживања, селектовања грађе и компаративних тумачења, која не представљају само традиционални увод у студију него одличне смернице за адекватно читање и разумевање феномена сиромаштва.

У обиљу врло важних питања која ауторка у књизи поставља, прецизно предочавање могућих критеријума, као што су немаштина, социјални статус, маргиналност и други, кореспондира са мерилима којима се сиромашни квалификују социјалном категоријом. Претходно наведено бива допуњено ставом друштва који се мења у складу са императивима одређених друштвених слојева, усложњених верским фактором као својеврсном призмом преламања и ретуширања слике појединца и слике света у којем је тежња за сиромаштвом ништа друго до достизање врлине кодификоване аскетизмом. Управо хришћанску религију ауторка препознаје као носиоца промена идеје сиромаштва, не изостављајући при томе ни полемику о вољном и невољном сиромаштву, потакнутом акумулирањем богатства унутар цркве. У том религијском контексту врло интересантном намеће се и тема

сиромашних као средства којим се достиже спасење, кроз напоредо грађење врлине милосрђа. Такође, не сме се заборавити ни на институционалне оквире милосрђа који су били „везани за владарско и црквено добротворство“, па као такви нашли одређења и прописе у различитим повељама, законима и типцима (нпр. *Дијесће*, *Душанов законик*, *Хиландарски* и *Синуденички тийик*). Као неизоставна тема промишљања о сиромаштву у преплитању религијских и традицијских оквира ауторки се наметнула тема поста и глади, којима налази аналогију у вољном и невољном сиромаштву и тиме заокружује њихово објављивање, њихове узрочнике и претпостављена дејства у народној култури и фолклорној традицији.

Главни део књиге чине четврто, пето и шесто поглавље, у којима ауторка посвећује пажњу сиромаштву и сиромашнима у фолклорној традицији. Кључна разматрања ауторка започиње веровањима и обичајима, у којима се изнова открива семантичка сложеност сиромашних, могућност обредних инверзија и померања значења. У препознатљиве сиромаше Соња Петровић убраја просјаци (укључујући певаче просјаци) – којима се приписује многострукост фигуре, и влахе сиромаше – који се у различитим фолклорним жанровима срећу као мултиформа и формула. Њима се прибрављају типови удовица и удоваца, самохраних мајки и жена, распуштеница и распуштеника, сирочади. Овим типовима је заједничко разматрање њихових појава унутар породице, што би значило унутар оног система за који су карактеристични „традиционални облици народног живота и друштвене организације“. Слуге и надничари, кириције и рабације, печалбари, сиромашни ратници, представљају пак посебну скупину сликовито одређену као „сапутници сиромаштва“, чиме се недвосмислено указује на могућност измене њиховог статуса у историјској перспективи. Сви наведени типови које ауторка разматра јесу носиоци фолклорне традиције, и то такви носиоци који су сустицај и место пресека разноврсних поимања индивидуалног и колективног, световног и духовног, центра и маргине.

Седмо поглавље посвећено је односу сиромаштва и смеха, односно реализацији теме сиромаштва у хумористичким жанровима. Систематизација хумора о сиромаштву очигледно је отежана преплитањем мотива, приповедачких позиција, врста смеха, психолошких и социјалних функцијама. Но, идући за уобичајеним жанровским, тематским и функционалним критеријумима, Соња Петровић класификује следеће врсте: шаливе и пародичне песме, приче, анегдоте, кратке говорне форме. Смеховни аспекти сиромаштва препознају се и као простор карневалације, али и критичког става и разумевања уочљивих разлика социјалног и културолошког типа.

Као више него користан додатак налази се, након *Закључка*, део под насловом *Сиромаштво и сиромашни у пословицама и изрекама*. Грађу је ауторка разврстала у складу са темом, па се тако азбучним редом налази у оквиру засебних целина: *Сиромаси и немашићина*, *Сиромаштво и бојаштво*, *Сиромаштво и рад*, *Глад*, *Ситост*, *Голи и боси*, *Слейци и ђулари*, *Просјаци и њрошња*, *Дужници*, *Сироти и маћехе*.

Књига Соње Петровић јесте и несумњив допринос индексацији грађе, а оваква намера ауторке употпуњена је делом књиге под насловом *Рејсџар мошва и њријоведних тийова*. У њему је садржан преглед постојања теме сиромаштва у Крстићевом Индексу мотива, Томпсоновом Индексу мотива и АТУ индексу типова приповедака.

Мишљења смо да се неизоставно мора скренути пажња и на иконографске изворе представљене у књизи, тим пре што се њима илустративно идентификују поједине анализом обухваћене манифестације сиромаштва, и истовремено отвара простор за (ре)интерпретацију од стране самог читаоца. И на овом иконографском плану јасно се уочава разноврсност коришћених извора, па имамо функционално одабране: графике, репродукције слика, иконе и фреске, фотографије и дописне карте.

Књига *Сиромаштво у фолклорној традицији Срба од XIII до XIX века*. Прилози њроучавању народне културе ауторке Соње Петровић намеће се својим неспорним квалитетима као

својеврсни показатељ могућности неопходног споја преданог изучавања, разноврсности аналитичких приступа и аспеката сагледавања, као и научне поузданости на чију се нужност у данашњици често заборавља. Такође, књига јесте прилог проучавању народне културе, али је и одлична реконструкција свакодневице маргинализованих група које су се транспоновале у књижевни топос. Као таква, књига

Соње Петровић превазилази границе фолклористике, и постаје важном студијом и на плану етнологије, антропологије и друштвене историје, и свакако незаобилазном студијом за свако даље интердисциплинарно изучавање феномена сиромаштва и њему сродних и контрастно постављених феномена.

zmajce7@yahoo.com